

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

13^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1905

De Cameraarsrekeningen van Deventer (1337-1376.)

NALEZING.

In de 1^e aflevering van het *Tijdschrift van het Kon. Nederl. Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, Jaargang 1904, blz. 37 vlg. heeft de Heer AUG. SASSEN eene belangrijke „*Bijdrage*” geplaatst „*tot de kennis van het Middel-eeuwsch Geld- en Muntwezen, geput uit de Cameraarsrekeningen van Deventer (1337-1384).*”

Daarin heeft de schrijver hetzelfde onderwerp behandeld als ik in de aantekening achter het 2^e stuk van mijn „*Onderzoek naar Loonen en Prijzen van Levensmiddelen in 14^e eeuwse Nederlandsche Bronnen,*” opgenomen in de *Verlagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde*, 4^e Reeks, Deel II, blz. 237 vlg.

In laatstgemelde studie had ik op blz. 252, bij de verwijzing naar de aantekening over het muntwezen, den wensch uitgesproken, dat diegenen onder de Leden der Akademie, die zich met dit vak van studie bezig hielden, aan die aantekening hunne ernstige aandacht zouden willen wijden en mij zouden aanwijzen, of ik ergens het spoor bijster mocht zijn geraakt.

Aan dat verzoek heeft nu de Heer AUG. SASSEN voldaan, en ik ben er hem oprecht dankbaar voor. Menigvuldige bezigheden van meer dringenden aard hebben mij belet, vóór deze vacantieweek mij met dit onderwerp bezig te houden; maar ik acht mij toch verplicht hier ter plaatse rekenschap te geven, in hoeverre ik al dan niet meen te moeten instemmen met de kritiek van den Heer SASSEN op mijn arbeid.

Ik begin met te erkennen, dat hij mij terecht attent maakt op enkele vergissingen, die ik had kunnen vermijden.

Zoo blijkt, dat ik ten onrechte op blz. 266 van mijne studie in noot 1 geschreven heb: „Er staat 35, wat blijkens de herleiding moet zijn $34\frac{1}{2}$.” Bij nadere beschouwing vind ik inderdaad dat ter aangehaalde plaats (*Cameraars-rekeningen* Dl. III 2e st. blz. 16) staat xxxiiiij (het dwarsstreepje door de laatste j was mij ontgaan). Dat deze mijne vergissing echter de scribenten der 14e eeuw rehabiliteert tegenover mijne ervaring en die van Mr. S. MULLER FZ., volgens welke zij zich dikwijls schuldig maakten aan schrijven telfouten,— dat blijf ik ontkennen. Dat er in de uitgegeven rekeningen dikwijls fouten voorkomen, daarvan getuigt het voorbereidend apparaat voor mijn bovengenoemde studie op talrijke plaatsen. Ook bij narekening blijven die fouten aanwezig. Trouwens, de Heer SASSEN, die op blz. 42 van zijne bijdrage beslist durft verklaren, dat de vergissingen welhaast altijd zullen zijn aan de zijde van Mr. MULLER of van mij, neemt veel van de kracht dier verklaring weg. door op blz. 58 te erkennen, dat schrijf- of rekenfouten van den rendant en meer nog drukfouten, in op zich zelf staande gevallen, ons soms leelijke parten kunnen spelen.

In mijne Aanteekening (blz. 260) doe ik opmerken, dat in de rekeningen de prijs der eenheid van zekere waar of dienstverrichting in *vlaamsche* grooten wordt uitgedrukt, en dan voor de boeking wordt overgebracht in het stelsel der te Deventer gebruikelijke ponden; waarop ik laat volgen: „De verhouding” (van dit deventersch pond) „tot het vlaamsche pondenstelsel is aanvankelijk de ook van elders bekende van 1 : 16, d.w.z. dat één vlaamsche groot 16 deventersche penningen waard is. . . . . Maar — en tot dusver is dit, naar ik meen, nog niet opgemerkt 1) — in de deventersche

---

1) Ik schreef in 1897

rekeningen verandert die verhouding omstreeks 1361 en zonder verklaring der reden, van 1:16 in 1:15 . . . . De oorzaak dier verandering heb ik tot dusver niet ontdekt".

Met verklaarbare belangstelling las ik dan ook in het opstel van den Heer SASSEN (blz. 46): „Over het tijdvak 1352—1360 worden nu en dan betalingen geboekt 1) in de bekende grooten", (die het 16-voud zijn van den *denarius parvus*), — en op blz. 47: „Daarentegen verschijnt in 1357 voor het eerst . . . . de *Vlemsche groot*. Tot en met 1359 komt deze nieuwe munt slechts sporadisch en naast den *grossus*, na evenbedoeld jaar, als de *grossus* buiten gebruik geraakt is, echter zeer veelvuldig voor", -- en later blijkt, dat de Heer SASSEN, evenals ik, den vlaamschen groot gelijkstelt met 15 d. p. (blz. 51). Hetzelfde verschijnsel dus dat ik zeven jaar geleden opmerkte. Ik neem echter gaarne, op gezag van den Heer SASSEN aan, dat ik den groot van 16 d. p., die vóór 1360 gebruikt werd, niet *vlaamsche* groot had moeten noemen. De Heer SASSEN noemt hem den *bekenden* groot, maar blijft in gebreke aan te geven, waarom hij na 1359 in onbruik geraakte en door den vlaamschen groot werd vervangen.

Op een andere plaats van zijne bijdrage (blz. 50) noemt de Heer SASSEN het onverklaarbaar, dat mij het verschil tusschen *goed geld* en *slecht geld* is ontsnapt. Het spijt mij, dat hij niet nader aanduidt, waaruit dat blijkt: de post van boeking, waaraan hij die opmerking vastknoopt, wordt in mijne aantekening niet vermeld. Waarschijnlijk had hij verwacht, dat ik in mijne aantekening ook dien-aangaande in bijzonderheden zou zijn getreden: maar dan vergeet hij, dat mijn opstel iets anders beoogde dan zijne bijdrage: in den veel breederen opzet van die bijdrage paste

---

1) Betalingen geboekt is minder juist; beter ware: worden nu en dan prijs-opgaven gedaan in de bekende grooten, die dan voor de boeking worden herleid tot ponden „den. parvi".

de uitvoerige uitrekening van verschillende posten der Cameraarsrekening, waaruit volgt, dat de verhouding van *bonum pagamentum* tot *mala pecunia* is = 3:4, d. w. z. dat 4 d. p. *mala pecunia* aangenomen worden voor 3 d. p. *bonum pagamentum*. In mijne aantekening, die alleen bestemd was om eenige struikelblokken aan te wijzen op den weg, langs welken men tot de bepaling kan geraken van den feitenlijken koers der voornaamste in omloop zijnde *muntstukken*, behoefde ik dat onderscheid tusschen goed en slecht geld niet als een struikelblok te signaleeren. Gaarne echter staan den Heer SASSEN tal van andere, dan de door hem medegedeelde berekeningen, uit mijn apparaat ten dienste, waarvan de uitkomst geheel overeenkomt met de door hem opgegeven verhouding tusschen *bonum pagamentum* en *mala pecunia*.

Maar het is vooral op het volgende punt, dat ik in de oogen van den Heer SASSEN gezondigd heb: in mijne aantekening neem ik aan (blz. 262), dat de ponden van 10 plakken, die te beginnen met 1372 in de Cameraarsrekeningen van Deventer voorkomen, met 300 *den. parvi* gelijkwaardig zijn geweest. Den Heer SASSEN is het echter maar in één opzicht gelukt, mij van eene vergissing te overtuigen. Ik heb mij namelijk vergist, waar ik beweerde, dat de rekeningen van 1372 en volgende jaren in ponden van 300 d. p. zijn *gehouden* en daaruit de gevolgtrekking maakte, dat de *solidus* of scelling 15 in plaats van 12 d. p. moet hebben geteld. Ik had moeten zeggen, dat in de rekening van 1372 het pond (in vele, niet in alle gevallen) voor 300 d. p. *in rekening gebracht*, maar dan herleid wordt tot de ponden van 240 d. p., waarin de rekening wordt *gehouden*, zoodat de *solidus* van het pond, waarin de rekening wordt *gehouden*, vóór en na 12 d. p. heeft geteld. Daarmede vervalt ook, op dit punt, mijn twijfel aan de comptabele nauwgezetheid der deventersche Cameraars, —

en, naar ik vertrouw, ook de verstoordheid van den Heer SASSEN over iets, waarin hij een aanslag ziet op de fundamente van onze wetenschap.

Maar er zijn dan toch in de deventersche rekeningen ponden gebruikt, die voor 300 d. p. berekend zijn, en dit kan ook de Heer SASSEN niet ontkennen, waar hij (blz. 52) het bestaan erkent van ponden van 10 plakken à 30 d. p. de plak.

De beteekenis evenwel, die hij aan het verschijnsel geeft, is in mijn oog niet juist. Hij schrijft (blz. 52): „In den loop van het jaar 1372 werd *de rekenmunt* (ik cursiveer) versterkt. Het pond werd van 8 op 10 plakken gebracht”.

Naar mijne meening is de zaak anders toegegaan. Niet het pond *rekenmunt* is vergroot of versterkt, maar de plak, het werkelijke *geldstuk*, gelijkstaande met 2 grooten vlaamsch of 30 d. p., is in 1372 in dier voege verzwakt, dat voortaan 10 plakken werden gevorderd voor betalingen, voor welke vroeger slechts 8 plakken noodig waren. Schijnbaar is er geen verschil, want onder beide vormen kwam 1 pond deventersche rekenmunt, dat vroeger 8 plakken of 16 vlaamsche grooten gold, thans 10 plakken of 20 vlaamsche grooten te gelden; en de hierboven vermelde herleiding van ponden van 10 — tot ponden van 8 plakken geschiedt in beide gevallen op dezelfde wijze. Maar de voorstelling die de Heer SASSEN van het onderwerp geeft is misleidend, en hangt samen met de m. i. dubbelzinnige bewering op blz. 46 (bovenaan), dat zijne bijdrage „de standvastigheid der rekenmunt in waarde tegenover de goederen” zou hebben bewezen.

Ziehier, in mijne voorstelling, de ware toedracht van zaken.

De Cameraar of rekeninghouder ontvangt of betaalt een aantal goud-, zilver- of koperstukken van den meest uiteenloopenden aard, oude schilden, fransche en duitsche, mottoenen, nieuwe schilden van allerlei muntslag, oude en nieuwe grooten, enz. enz., en moet de waarden van die

munstukken tot een gemeenschappelijke eenheid kunnen herleiden, die in wijden kring, ook buiten Deventer bekend is. Daartoe gebruikt hij den vlaamschen groot. Bij die herleiding past hij de van tijd tot tijd door het bevoegd gezag vastgestelde ordonnantiën betreffende de waarde der geldstukken toe. In zulk eene ordonnantie wordt bepaald, hoeveel grooten uit zekere hoeveelheid fijn zilver zullen mogen worden geslagen, — dus m. a. w. hoeveel de groot aan edel metaal moet bevatten. 1) Daarbij is dan (althans in de 15^e eeuw) meestal eene lijst gevoegd van munstukken, waarachter wordt vermeld, voor hoeveel grooten of plakken (later stuivers) elk der genoemde munstukken zal worden ontvangen of uitgegeven. De rekeninghouder volgt die evaluatie om de waarde te bepalen van de door hem ontvangen of uitgegeven munstukken; en tot op dit oogenblik is in zijne handeling nog geen sprake van eigenlijke rekenmunt. Want de vlaamsche groot en zijne meervouden, schoon dienstdoende als rekenmunt bij de herleiding der muntwaarden, zijn werkelijke geldstukken met eigen zilveragehalte.

Eerst wanneer de Cameraar zijne ontvangst of uitgaaf gaat *boeken*, gebruikt hij de te Deventer gebruikelijke rekenmunt, en in die rekenmunt boekt hij de waarde aan vlaamsche grooten, die de ontvangen of uitgegeven geldstukken volgens de evaluatie van het oogenblik vertegenwoordigen. 2)

Die rekenmunt is echter niet, zooals de vlaamsche groot, iets tastbaars, iets reëls, dat een eigen gehalte aan edel

---

1) Twee voorbeelden van zulke ordonnantiën van de jaren 1363 en 1376, nader toegelicht, kan men in mijn opstel over de Cameraarsrekeningen aantreffen, blz. 253.

2) Buiten beschouwing laat ik in dit betoog de menigvuldige gevallen, waarin de feitelijke koers der geldstukken van de laatste evaluatie afwijkt. Dat verschil wordt dan door den Cameraar hetzij bij de afzonderlijke posten, of aan het einde van eene rubriek, of aan het einde der rekening geboekt.

metaal heeft; het is alleen een nominale grootheid, welke als maatstaf dient voor de waarde der gedane ontvangsten of uitgaven. Dat die maatstaf onveranderlijk dezelfde gebleven is gedurende de jaren, waarover de uitgegeven rekeningen loopen, is niet volkomen juist. Want de vervanging van de rekenmunt, die de Heer SASSEN den *bekenden* groot à 16 d. p. noemt, door de rekenmunt de vlaamsche groot à 15 d. p. is wel degelijk eene verandering geweest in den maatstaf, dien men aan de werkelijke muntstukken aanlegde, — en vindt hare analogie in de vervanging van ons oude stelsel van munten en gewichten door het metrieke stelsel. Behoudens die uitzondering, heeft echter de Heer SASSEN volkomen gelijk, waar hij aan de rekenmunt standvastigheid in waarde toekent.

Maar behoefde die bewezen te worden?

Als men in den loop van vele jaren opgaven vindt van stoffen, in amsterdamsche el gemeten, moet men zich dan de moeite getroosten te bewijzen, dat die el altoos even lang is geweest? Het merkwaardige in de deventersche rekeningen is juist, dat er eenmaal omstreeks 1360, eene verandering in de rekenmunt is te constateeren, zonder dat men tot dusver weet, waarom die tot stand is gekomen.

Wat daarentegen wél telkens gewijzigd is, is de waarde der geldstukken, die in de transactiën gebruikt werden. Die wijziging geschiedt hetzij krachtens voorschrift der overheid, en dan meestal in den zin van muntverzwakking, — of feitelijk, door vervalsching en muntbesnoeiing, die in de middeleeuwen, en ook later nog, in het groot bedreven werden 1). En daar de goederen met muntstukken betaald worden, en de waarde der muntstukken, in verband met die der goederen, den prijs der goederen bepaalt, was het

---

1) Zie intrent dit punt mijn opstel blz 254, en het daar aangehaalde werk van Dr. GEORG WIEBE: *Zur Geschichte der Preisrevolution des XVten und XVIIten Jahrhunderts.*"

in mijne aantekening de waarde der muntstukken, niet die der rekenmunt, waarop het voor mij aankwam.

Wanneer ik daar dus aanneem, dat een pond rekenmunt, dat vóór 1372 240 d. p. gold, in dat jaar 300 d. p. is gaan gelden, dan beweer ik daarmee niet, zooals de Heer SASSEN, dat het pond grooter of meer waard is geworden, maar dat de 300 d. p. van 1372 en daarna evenveel waard zijn als de 240 d. p. van vroeger jaren. Verminderd is alleen de waarde van de plak à 30 d. p., waarvan er nu 10 in plaats van 8 noodig zijn om, in rekenmunt gemeten, één pond uit te maken.

Ik houd mij dan ook stellig overtuigd, dat wanneer ooit de ordonnantie voor den dag mocht komen, die tot de aanwending van ponden van 10 plakken in de Cameraars-rekeningen heeft geleid, daaruit zal blijken, dat niet het pond rekenmunt van 8 op 10 plakken gebracht, maar dat het zilveragehalte van een of ander geldstuk, plak, groot of hoe het moge heeten, in de verhouding van 10 tot 8 verminderd is.

MR. J. A. SILLEM.

Amsterdam, Augustus 1904.
